

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การเสนองานวิจัย เรื่อง อิทธิพลของความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลาม และปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม ที่มีต่อการติดยาเสพติด ขอเสนอกรอบกลุ่มสาระสำคัญดังนี้คือ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของเยาวชนมุสลิมที่สามารถจำแนกระหว่าง เยาวชนที่ติดยาเสพติดและไม่ติดยาเสพติด
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม อันประกอบด้วย รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา และความสัมพันธ์ในครอบครัวของเยาวชนมุสลิมที่สามารถจำแนกระหว่าง เยาวชนที่ติดยาเสพติดและไม่ติดยาเสพติด

สมมติฐานการวิจัย

1. ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาที่แตกต่างกันของเยาวชนมุสลิมสามารถจำแนกกลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติดและไม่ติดยาเสพติด
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม อันประกอบด้วย รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา และความสัมพันธ์ในครอบครัว สามารถจำแนกกลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติดและไม่ติดยาเสพติด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่าง

ได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชนมุสลิม อายุระหว่าง 15-25 ปี ที่ติดยาเสพติดและไม่ติดยาเสพติด จำนวน 140 คน โดยกลุ่มตัวอย่างที่ติดยาเสพติดได้จากเยาวชนที่ติดยาเสพติดและเข้ารับการบำบัดรักษาจากฝ่ายเวชกรรมสังคม โรงพยาบาลปัตตานี ส่วนกลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติดได้จากเพื่อน และญาติ ของกลุ่มแรกที่ไม่มีประวัติการติดยาเสพติด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ประกอบด้วยคำถาม 3 ตอน ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามเชิงศรัทธา และตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามเชิงปฏิบัติ ตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม โดยนำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม จำนวน 20 คน

3. วิธีการรวบรวมข้อมูล

ก่อนการเก็บข้อมูลผู้ช่วยวิจัยได้ทำความเข้าใจในการใช้แบบสอบถามจากผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเยาวชนมุสลิมกลุ่มติดยาเสพติด โดยกลุ่มตัวอย่างกรอกแบบสอบถามด้วยตนเอง

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติด และไม่ติดยาเสพติด โดยคำนวณหาค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย
2. วิเคราะห์ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติดและไม่ติดยาเสพติด รวมทั้งตัวแปร โดยวิธีการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) แบบวิธีตรง (Direct Method)

สรุปผลการวิจัย

1. เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่า กลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติดส่วนใหญ่ มีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาสูง มีความสัมพันธ์ในครอบครัวดีกว่า มีการศึกษาในระบบ การศึกษาศาสนาสูงกว่า มีอาชีพไม่ใช้แรงงาน และมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าเยาวชนที่ติดยาเสพติด
2. ผลการวิเคราะห์ตัวแปร
  - 2.1 จากสมมติฐานเกี่ยวกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาที่แตกต่างกันของ เยาวชนมุสลิม สามารถจำแนกกลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติดและไม่ติดยาเสพติด พบว่า ตัวแปรดังกล่าว มีค่าน้ำหนักสัมประสิทธิ์ของตัวแปรเท่ากับ 0.72995 ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรมีค่าเป็นบวก ดังนั้น ถ้าเยาวชนมีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาสูง นั้นแสดงถึงแนวโน้มที่จะเป็นลักษณะของกลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติด
  - 2.2 จากสมมติฐานเกี่ยวกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ-สังคม สามารถจำแนกกลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติดและไม่ติดยาเสพติดได้ สำหรับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ-สังคม มี 5 ตัวแปร พบว่า ตัวแปรที่มีความสำคัญในการจำแนกประเภทถึง 4 ตัวแปร คือ อาชีพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การศึกษาในระบบและการศึกษาศาสนา

ซึ่งมีค่าน้ำหนักสัมประสิทธิ์ของตัวแปร เท่ากับ $-0.091580.54939$, 0.45667 และ 0.17636 ตามลำดับ และเนื่องค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร อาชีพ มีค่า เป็นลบ นั้นแสดงถึงเยาวชนที่ไม่ใช้แรงงานมีแนวโน้มที่จะเป็นลักษณะของกลุ่ม เยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติด ส่วนค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรความสัมพันธ์ในครอบครัว การศึกษาในระบบ และการศึกษาศาสนา สัมประสิทธิ์ของตัวแปรมีค่าเป็นบวก ดังนั้น ถ้าเยาวชนมีความสัมพันธ์ในครอบครัวดี มีระดับการศึกษา และการศึกษาศาสนาสูง นั้นแสดงถึงแนวโน้มที่จะเป็นลักษณะของกลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติด เมื่อนำสมการจำแนกประเภทที่ได้ไปคาดคะเนความเป็นสมาชิกกลุ่ม พบว่า สามารถคาดคะเนได้ถูกต้อง ร้อยละ 100

อภิปรายผลการวิจัย

สำหรับการอภิปรายผลการวิจัย ได้แยกอภิปรายตามลำดับของการทดสอบสมมติฐานดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์ที่เปรียบเทียบตัวแปร ด้านความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลาม ที่มีผลต่อการติดยาเสพติด พบว่า

กลุ่มเยาวชนมุสลิมที่ไม่ติดยาเสพติดมีความยึดมั่นผูกพันในศาสนา สูง ถึง สูงมาก (คะแนนเฉลี่ย 4.71) ในขณะที่เยาวชนมุสลิมที่ติดยาเสพติดมีความยึดมั่นผูกพันในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 3.12) ทั้งนี้อาจจะอธิบายได้จากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนมุสลิมที่ติดยาเสพติดกับศาสนานี้น้อยลง อาจจะเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี หรือวัตถุ หรือ ค่านิยมที่เปลี่ยนไป อาจทำให้ความยึดมั่นในศาสนา อันประกอบด้วย ความยึดมั่นในศาสนาเชิงศรัทธาอันน้อยลง หรือการปฏิบัติศาสนกิจน้อยลงหรือเปลี่ยนไป เพื่อที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบสังคมที่เปลี่ยนไป ในขณะที่เดียวกันที่สภาพร่างกายและจิตใจอ่อนแอลง อันเนื่องมาจากปัญหาต่าง ๆ ที่มากระทบ ศาสนาไม่สามารถสนองตอบหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เยาวชนจึงหาสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจใหม่ และเบี่ยงเบนไปหายาเสพติดในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ เวเนเบอร์ก

(Weinberg, 1970) ที่ว่า ปัญหาสังคมสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี พฤติกรรมที่เบี่ยงเบน และความไม่เป็นระเบียบทางสังคม มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อซึ่งกันและกัน และภายใต้สภาวะการณ์บางประการ ต่างก็มีส่วนช่วยสนับสนุนให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ ทั้งยังสอดคล้องกับ สุพัตรา สุภาพ (2525) ที่กล่าวถึงความล้มเหลวของกลุ่มจารีตประเพณีไว้ว่า บุคคลแต่ละบุคคลจะรักษากำนิยม และความมุ่งหวัง ตลอดจนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก ด้วยการถ่ายทอดออกมาในรูปบังคับให้ทุกคนกระทำตาม ซึ่งจะได้ผลก็ต่อเมื่อสถาบันถ่ายทอดความรู้นั้นมีสภาวะมั่นคง แต่ถ้าขาดหลักสำคัญในการทำงานร่วมกัน หรือไม่ประสานกัน จะทำให้สถาบันไม่อาจจะถ่ายทอด และ รักษา คำนิยมต่าง ๆ ของสังคมได้ เพราะขาดการยึดมั่น นอกจากนี้ โสภภา ชูพิกุลชัย และคณะ (2530) พบว่า เกี่ยวกับพื้นฐานทางด้านศาสนาของกลุ่มผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่บิดามารดาไม่เคยอบรมสั่งสอน หรือให้ความรู้ทางด้านศาสนาเลย และในขณะที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีความผูกพันใกล้ชิดกับศาสนา เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำ แต่ผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่ก่อนเข้ารับการรักษาเคยเข้าร่วมกิจกรรมเป็นครั้งคราวเท่านั้น และต่อต้านศาสนามากกว่า ยอมรับศาสนา ร้อยละ 21.40

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบตัวแปรปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม ที่มีผลต่อการติดยาเสพติด

ในปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม อันประกอบด้วย ตัวแปร รายได้ อาชีพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ระดับการศึกษา (การศึกษาในระบบ, การศึกษาศาสนา) พบว่า

2.1 ตัวแปร รายได้ กลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติดมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า กลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติด ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า ปัญหาเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากรายได้ที่ไม่เพียงพอกับรายจ่ายทำให้บุคคลเกิดความเครียด และมุ่งความสนใจไปสู่อายาเสพติด เพื่อหลีกเลี่ยงอารมณ์ดังกล่าวการค้นพบครั้งนี้สอดคล้องกับ สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ (อังกาใน บบส., 2533) ซึ่งพบว่า สภาพสังคมและ

เศรษฐกิจของผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง และยากจน

2.2 ตัวแปร อาชีพ กลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติดส่วนใหญ่มีลักษณะอาชีพไม่ใช้แรงงาน ในขณะที่ผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่มีอาชีพใช้แรงงาน ทั้งนี้ สามารถอธิบายได้ว่า อาชีพใช้แรงงานส่วนใหญ่เป็นอาชีพที่ได้ค่าตอบแทนต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพที่ไม่ใช้แรงงานโดยทั่วไป ทั้งยังทำให้ร่างกายต้องสู้ทนกับความเหน็ดเหนื่อย ก่อให้เกิดความเครียด หรือความอ่อนล้าทางกายซึ่งในบางครั้งร่างกายต้องผินทางาน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ การพึ่งพาอาศัยเพื่อให้อาชีพสามารถทำงานต่อไปได้จึงเกิดขึ้นและติดยาในที่สุด โดยเริ่มจากยาที่มีความรุนแรงน้อย จนถึงยาเสพติดชนิดร้ายแรงในที่สุด การค้นพบครั้งนี้สอดคล้องกับ มาลินี สิริวงศ์ไพรัช (2523) ซึ่งพบว่าผู้ที่ประกอบอาชีพใช้แรงงานมีโอกาสติดยาเสพติดมากกว่าผู้ที่ไม่ใช้แรงงาน โดยพบความสัมพันธ์ค่าบวกพอประมาณ นอกจากนี้สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ (อังกาโน บบส., 2533) ยังพบว่าผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่มีอาชีพบริการและรับจ้าง

2.3 ตัวแปร ความสัมพันธ์ในครอบครัว กลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติดมีความสัมพันธ์ในครอบครัวดี คือ มีคะแนนเฉลี่ย 4.71 ในขณะที่กลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติดมีความสัมพันธ์ในครอบครัวระดับปานกลาง คือมีคะแนนเฉลี่ย 2.99 ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า สถาบันครอบครัวไม่สามารถกระทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ และอาจสนองความต้องการของเยาวชนในครอบครัวไม่ได้ทุกคน โดยเฉพาะความต้องการความรักความอบอุ่น การขาดการอบรมของพ่อแม่ การมีสภาพบ้านแตก ทำให้จิตใจเด็กแข็งกระด้าง เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กออกจากบ้านไปคบเพื่อนฝูงที่มีปัญหาค้าย ๆ กัน และจับกลุ่มกันมั่วสุมยาเสพติด (อดุลย์ ต้นประยูร, 2526) ซึ่งสอดคล้องกับ อรุณ เขาวนาศรัย (1971) พบว่า ผู้ป่วยที่มาบำบัดรักษาเสพติดร้อยละ 90 มาจากบ้านที่แตกแยกหรือครอบครัวที่ขาดความรักความเข้าใจ นอกจากนี้ เสริญ บุญนาหิตตานนท์ (อังกาโน มาลินี สิริวงศ์ไพรัช, 2517) พบว่า ผู้ที่ไม่ติดยาเสพติดมักมาจากครอบครัวที่มีความสุข และพอใจในครอบครัว

2.4 ตัวแปร ระดับการศึกษา

2.4.1 การศึกษาในระบบ พบว่า กลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติด มีระดับการศึกษาสูงกว่าเยาวชนที่ติดยาเสพติด ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า เยาวชนมุสลิมที่มีการศึกษาสูงกว่า สามารถเข้าใจภาษาไทย และสามารถรับข่าวสารได้มากกว่า ทำให้ยากแก่การที่จะถูกชักจูงไปในทางที่ผิด การค้นพบครั้งนี้สอดคล้องกับสำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ (อังกใน บปส., 2533) ซึ่งพบว่า ผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาก่อนข้างต่ำ คือจบการศึกษา ระดับประถม หรือ มัธยม เกือบทั้งหมด

2.4.2 การศึกษาศาสนา พบว่า กลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติด มีระดับการศึกษาศาสนาสูงกว่ากลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติด ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า การศึกษาศาสนามีส่วนส่งผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมที่ศาสนาได้บัญญัติไว้ การศึกษาศาสนา ประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่มาจากการอบรมสั่งสอน จึงเป็นการปลูกฝัง หรือกลไกกระตุ้นให้มีผลกระทบต่อเยาวชนในเรื่องของความยึดมั่นผูกพัน (คานเตอร์, 1974) การค้นพบครั้งนี้สอดคล้องกับ จูไรรัตน์ สวัสดิภาพ (2530) ซึ่งพบว่า การศึกษาศาสนาอิสลามมีผลกระทบโดยตรงทางบวกมากที่สุดต่อความยึดมั่นผูกพันในศาสนา

3. ผลการวิเคราะห์ตัวแปรด้านความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามและปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม ที่สามารถจำแนกกลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติด และไม่ติดยาเสพติด ด้วยการวิเคราะห์จำแนกประเภท แบบวิธีตรง ดังนี้

3.1 ด้านความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามพบว่า เป็นตัวแปรที่สำคัญและมีน้ำหนักสัมประสิทธิ์ของตัวแปรสูงที่สุด ในการจำแนกกลุ่มเยาวชนที่ติดยาเสพติด และไม่ติดยาเสพติด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก ดังนั้นเยาวชนมุสลิมที่มีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาสูงมีแนวโน้มเป็นกลุ่มเยาวชนที่ไม่ติดยาเสพติด

3.2 ด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม พบว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัว การศึกษาในระบบ การศึกษาศาสนา และลักษณะอาชีพ เป็นตัวแปรที่มีน้ำหนักสัมประสิทธิ์ของตัวแปรสูงรองลงมาตามลำดับ และสามารถจำแนกกลุ่มเยาวชน

ที่ตีตยา เสพติดและไม่ตีตยา เสพติด โดย 3 ตัวแปรแรกมีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก ดังนั้น เยาวชนที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวดี มีระดับการศึกษา และการศึกษา ศาสนาสูง มีแนวโน้มเป็นกลุ่มเยาวชนมุสลิมที่ไม่ตีตยา เสพติด ส่วนตัวแปร อาชีพ มีค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร เป็นลบ ดังนั้นกลุ่มเยาวชนมุสลิมที่ไม่ใช้แรงงานมีแนวโน้มเป็นกลุ่มเยาวชนที่ไม่ตีตยา เสพติดแม้ว่าตัวแปรรายได้ของ เยาวชนมุสลิมไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในการจำแนกกลุ่มเยาวชนที่ตีตยา เสพติดและไม่ตีตยา เสพติด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า อย่างไรก็ตามก็ตีเยาวชนกลุ่มไม่ตีตยา เสพติดมีรายได้เฉลี่ยต่อกันต่อเดือนสูงกว่าเยาวชนที่ตีตยา เสพติด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปใช้

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลาม ความสัมพันธ์ในครอบครัว การศึกษาในระบบ การศึกษาศาสนา และอาชีพ เป็นตัวแปรที่มีความสำคัญ และมีน้ำหนักสูงในการจำแนกกลุ่มเยาวชนมุสลิมที่ตีตยา เสพติด เมื่อพิจารณาจากตัวแปรพอจะเห็นได้ว่า แนวทางที่จะแก้ปัญหายา เสพติดในเยาวชนมุสลิมให้ได้ผลมากขึ้นนั้น มีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 วิธีการนำหลักธรรมของศาสนาไปใช้ในการป้องกันปัญหายา เสพติด

1.1.1 รณรงค์ต่อต้านยา เสพติดด้วยการดึงผู้นำศาสนา มาเป็นบุคคลสำคัญในการต่อต้าน เพราะ เป็นบุคคลที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ

1.1.2 ให้ผู้นำศาสนามีบทบาทมากขึ้น โดยการออกมาเยี่ยมเยียน มีความสัมพันธ์กับประชาชน รวมทั้งจัดกลุ่มเยาวชนสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ ชักจูงสมาชิกให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการมีหลักธรรมสำหรับเป็นเครื่องมือนยึดเหนี่ยวจิตใจ

1.2 ครอบครัว ครอบครัวจัดเป็นสถาบันแรกที่จะต้องรับผิดชอบในหน้าที่ที่สำคัญนี้ จากการศึกษาค้นคว้าให้เห็นแล้วว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัว

มีผลต่อการติดยาเสพติดของเยาวชน ฉะนั้นครอบครัวจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบอันใหญ่หลวงนี้ ไม่เพียงแต่จะเลี้ยงดูลูกหลานให้เติบโต มีสุขภาพ พลานามัยที่สมบูรณ์และมีการศึกษา ประกอบด้วยความรู้และสติปัญญาเท่านั้น แต่ยังคงมีภาระที่จะอบรมสั่งสอนเรื่องหลักธรรมของศาสนาให้ฝังรากลึกเข้าไปในชีวิตลูกหลานอีกด้วย โดยการสอดแทรกหลักศาสนาเข้าไปในความคิด ความเข้าใจของลูก ผ่านความรักความอบอุ่น และความใกล้ชิดสนิทสนมในครอบครัว และด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาให้เป็นแบบอย่างแก่สมาชิกในครอบครัวอีกด้วย ไม่เพียงแต่ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ให้เป็นแบบอย่างในชีวิตประจำวันอีกด้วย เพราะการที่ลูกจะสามารถรับการอบรมสั่งสอนในหลักธรรมศาสนาได้นั้น จะต้องได้รับผ่านการกระทำของพ่อแม่ พร้อมกับความรู้สึที่อบอุ่นที่ดี ที่เป็นสุขมาถึงลูก ๆ ด้วย ไม่ใช่แค่เพียงคำพูด คำสอน หรือคำแนะนำอย่างเดียว แต่ต้องด้วยชีวิตของครอบครัวที่พึ่งพา และผูกพันกับหลักศาสนาให้เป็นแบบอย่างที่ดีอีกด้วย จึงจะสามารถอบรมสั่งสอนลูกหลานให้เข้าถึงหลักธรรมของศาสนาได้ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับเด็กตั้งแต่เล็ก ๆ ถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญ เพราะการนำศาสนามาปลูกฝังในช่วงวัยรุ่น จะไม่บังเกิดผลเท่าที่ควรเพราะสายเกินไป

1.3 สถาบันการศึกษา โรงเรียน โรงเรียนสอนศาสนา ควรจะเป็นแหล่งที่สองที่จะต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังหลักธรรมของศาสนาแก่เยาวชน โดยปรับปรุงวิธีการ หรือประยุกต์หลักการสอน ให้เป็นสิ่งที่เยาวชนต้องการที่จะยอมรับ และควรจะต้องเปลี่ยนภาพพจน์ให้เยาวชนเกิดความรู้สึกเป็นเรื่องน่าสนใจ มีประโยชน์ และเห็นคุณค่าควรแก่การเรียนรู้ เพื่อที่จะได้เป็นเครื่องช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจได้ และเป็นภูมิคุ้มกันทางยาเสพติดสำหรับเยาวชนต่อไป

1.4 การแก้ปัญหาทางยาเสพติดนั้นต้องมีการวางแผน แก้ไขทุก ๆ ด้านพร้อม ๆ กัน ทั้งด้านการป้องกัน การปราบปราม การบำบัดรักษาและการฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ โดยกระทำพร้อม ๆ กันกับการพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคม เช่น การจัดหางานที่เป็นหลักแหล่ง และมีรายได้ เพียงพอกับการดำรงชีพในสังคมปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะในการทาวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เพื่อให้สรุปได้ดียิ่งขึ้น ควรนำตัวแปรที่ศึกษาไปศึกษาวิเคราะห์ เส้นโยง (Path Analysis) เพื่อจะได้ศึกษาถึงตัวแปรเหตุ และ ตัวแปรผล เสียก่อน จึงจะได้ข้อเสนอที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2 ควรจะได้มีการศึกษาถึงความรู้สึกของผู้ติดยาเสพติดที่มีต่อการนำศาสนา มาเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ยาเสพติด เพื่อจะได้ศึกษาว่าความยึดมั่นผูกพันใน ศาสนา ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการติดยาเสพติด มีผลต่อการแก้ปัญหา ยาเสพติดมากน้อยเพียงใด